

1.4

*Ekkehard Felder/Katharina Jacob/Horst Schwinn/
Beatrix Busse/Sybille Große/Jadranka Gvozdanović/
Henning Lobin/Edgar Radtke*

Uvod

Prijevod teksta: Iva Petrak

Standardizacija i jezična kritika u uskom su međuodnosu. Standardizacija jezika podrazumijeva postojanje određenih jezičnih normi koje (utjecajni) govornici prihvaćaju, dok druge odbacuju. Takvi procesi legitimizacije ili deligitimizacije mogu se provoditi od strane institucija, kolektiva ili pojedinaca – uz određeno odobrenje unutar jezične zajednice. Ono što se odabire za standard i po mogućnosti kodificira trebalo bi se nametnuti i kao jezična norma. Upravo to je međusklop jezične kritike. Jezičnom kritikom bavi se u pravilu onaj tko nastoji nametnuti određenu jezičnu varijantu te pritom utjecati na pitanja standardizacije. Na taj način se evaluativno promišlja o tome što bi trebalo biti sastavnim dijelom jezika. Ova procjena provodi se ponekad eksplicitno, u slučajevima kada se određena jezična varijanta nastoji devaluirati, no u nekim slučajevima ona je implicitna, primjerice kada se jedna varijanta procjenjuje u odnosu na drugu.

U prvom svesku priručnika bavili smo se pitanjem utjecaja jezične kritike na jezično normiranje iz povijesne i suvremene perspektive. Nadovezujući se na to, u ovom svesku promatrat ćemo iz povijesne i suvremene perspektive kako se jezične zajednice odnose prema pokušajima standardizacije, kako se ti isti pokušaji standardizacije mogu uz pomoć jezične kritike unutarjezično oblikovati i postati pitanjem (jezične) politike te kako se u procesu stvaranja standardnog jezika oblikuje prihvatljivost jezične norme. Pritom će se za ilustraciju koristiti primjeri kao što su provedba određenih pravopisnih načela (ortografija), prihvaćanje ili odbacivanje određenih riječi (leksik) ili sintaktičkih osobitosti (gramatika) i na kraju sociolingvistička i kognitivnolingvistička pitanja poput lingvističke i društvenopolitičke prikladnosti pri izražavanju roda.

Uzimajući u obzir uvod prvog sveska priručnika, mišljenja smo da zanimljivost ovih pitanja iz komparativne europske perspektive ovdje ne treba ponovno detaljnije objašnjavati. Odgovor i dalje glasi: promišljanje ovih pitanja iz perspektive jednog jezika samo je dio cijelog mozaika. Tek komparativni presjek određenog fenomena, primjerice kritike jezičnih normi, standardizacije, jezičnog purizma, jezičnih institucija ili jezičnih ideologija omogućava diferencirani uvid u pojedinačne jezike te prikladan opis

povijesti jezične kulture. Naša je namjera pritom potaknuti na razmišljanje, a ne ponuditi egzaktne odgovore.

"Online priručnik za europsku jezičnu kritiku" omogućava komparativni uvid jezične kritike u europskim jezičnim kulturama. Našim poimanjem jezične kritike kao osobite forme promišljanja o jeziku, koju iz europske komparativne perspektive definiramo kao „praksu evaluativnog rasuđivanja o jeziku“, bavimo se pobliže u uvodu prvog sveska.¹

Priručnik je periodička višejezična online publikacija u kojoj se postepeno objavljuju enciklopedijski članci na ključne teme od kulturološkog značaja u europskoj perspektivi. Cilj je pritom prezentirati povijest koncepta jezične kritike u Europi. Priručnik prije svega omogućava jedinstveni uvid u pojedinačne jezične kulture, dok s druge strane uzima u obzir i komparativnu perspektivu istih. Priručnik sadržava stoga članke na jednojezične, no i međujezične komparativne teme. Svi članci dostupni su na njemačkom jeziku. Članci na jednojezične teme koje se bave evaluativnim jezičnim rasuđivanjem u engleskom, francuskom, talijanskom i hrvatskom jeziku dostupni su na njemačkom jeziku kao i na jeziku na koji se članak odnosi (dakle, na njemačkom/engleskom, njemačkom/francuskom, njemačkom/talijanskom ili njemačkom/hrvatskom).

Kada se u priručniku govori o praksi evaluativnog rasuđivanja o jeziku u njemačkom, engleskom, francuskom, talijanskom i hrvatskom, najveći naglasak stavlja se u svakom slučaju na povijest i zemljopisno područje spomenutog jezika (primjerice na njemački jezik u Njemačkoj). No pritom se ne zanemaruje ni nadnacionalna perspektiva (primjerice njemački jezik u Austriji, Lihtenštajnu, Luksemburgu ili Švicarskoj). Ovisno o spornom pitanju, kulturi o kojoj se raspravlja te relevantnosti teme proširuje se i diskusija o govornom području određene jezične kulture.

Uzme li se u obzir činjenica da se projekt bazira na pet jezika, sam naslov "Online priručnik za europsku jezičnu kritiku" može se isprva učiniti pomalo pretencioznim. Iako iz shvatljivih razloga ograničenih sredstava u projekt ne možemo uključiti sve europske jezične kulture, programski cilj projekta nastoji se usprkos tome naglasiti već i u samom naslovu priručnika. Izbor zastupljenih jezika možemo objasniti dvjema činjenicama: kao prvo, odabrane jezične kulture zanimljive su iz komparativne perspektive

1 Uvod. In: HESO 1/2017, p. 25. <https://dx.doi.org/10.17885/heiup.heso.2017.0.23715>

jer na prvi pogled imaju oprečne karakteristike. Kao drugo, nastojali smo obuhvatiti germanske (njemački, engleski jezik), romanske (francuski, talijanski jezik) i slavenske (hrvatski jezik) jezične kulture. Hrvatski jezik jedini je slavenski jezik čiju su jezičnu povijest obilježili značajni utjecaji iz raznih jezika: njemačkog (već više od tisuću godina), talijanskog (od kasnog srednjeg vijeka) i francuskog (u 19. i 20. stoljeću). Ovakva situacija otvara dodatnu perspektivu u europskom kontekstu. Nadalje, izbor jezika uvjetovan je i znanstvenim suradnicama i suradnicima koji sudjeluju u projektu iz Mannheima i Heidelberga.

Priručnik izlazi u svescima koji obrađuju teme europske jezične kritike. Struktura svezaka uvijek prati određenu shemu: u drugom poglavlju razmatra se komparativna perspektiva. Komparativni članak (primjerice „Standardizacija i jezična kritika u europskoj perspektivi“) razmatra odgovarajući koncept („Standardizacija i jezična kritika“) iz europske komparativne perspektive na svakom od pet jezika. U trećem se poglavlju obrađuje koncept koji se odnosi na njemačku jezičnu kulturu (primjerice „Standardizacija i jezična kritika u njemačkom jeziku“). Članci koji se tiču njemačkog jezika također su dostupni na svih pet jezika. U četvrtom poglavlju obrađuje se koncept koji se odnosi na engleski jezik. Ovi članci dostupni su na njemačkom i engleskom jeziku. Na isti način, u petom se poglavlju obrađuju koncepti u francuskom jeziku, u šestom u talijanskom, a u sedmom poglavlju u hrvatskom jeziku.

Priručnik je publikacija projektne grupe *Europäische Sprachkritik Online* (ESO). Sjedište projekta ESO je Europski centar za lingvistiku (*Europäisches Zentrum für Sprachwissenschaften*) koji objedinjuje suradnju Fakulteta modernih jezika Sveučilišta u Heidelbergu (*Neuphilologische Fakultät der Universität Heidelberg*) i Instituta za njemački jezik u Mannheimu (*Institut für Deutsche Sprache in Mannheim*). Osim voditelja katedri i njihovih suradnika, u projektu sudjeluju stipendisti i doktorandi doktorskog studija „Sprachkritik als Gesellschaftskritik im europäischen Vergleich“ („Jezična kritika kao društvena kritika u europskoj komparativnoj perspektivi“), kao i međunarodni i domaći partneri. Doktorski studij „Sprachkritik als Gesellschaftskritik im europäischen Vergleich“ financirao se od 2012. do 2017. godine kroz program stipendiranja doktorskih studija savezne države Baden-Württemberg. U online priručniku projektna grupa objavljuje članke na jednojezične i komparativne teme. Priručniku se na jednostavan način može pristupiti putem višejezične multimodalne online platforme koja

sadržava i druge informacije kao i pristup blogu (www.europsprachkritik.com). Na blogu se objavljuju članci o međudnosu jezične i društvene kritike. Online priručnik i online platforma internetski su povezani, a namijenjeni su znanstvenicima, znanstvenim novacima te studentima raznih filoloških smjerova kako u Njemačkoj tako i u inozemstvu. Ciljana skupina uključuje i sve ostale discipline društvenih i kulturoloških usmjerenja.

Ovim putem željeli bismo zahvaliti grupi od devet stručnjaka i stručnjakinja s odsjeka za germanistiku, anglistiku, romanistiku i slavistiku koji su projektu doprinijeli svojim bilješkama i ispravcima. Njihova stručnost omogućila je objavljivanje drugog sveska priručnika u ovom obliku. Osim toga, željeli bismo zahvaliti i našim prevoditeljima i prevoditeljicama Simonu Abel, Paulu Chibret, Elisi Manca, Ivi Petrak, Svenji Ritter, Yohanni Mebrahtu i Sari Weissberg na preciznoj i profesionalnoj suradnji. Za kraj, zahvaljujemo Vanessi Münch koja je nadasve stručno preuzela uredništvo priručnika.

Heidelberg i Mannheim, rujan 2018